

KS. ZBIGNIEW MICHAŁ GŁOWACKI

DLACZEGO SAKRAMENTY POTRZEBUJĄ WIARY?

Dzieło odkupienia dokonane przez Chrystusa w Jego Misterium Paschalnym skutkuje zbawieniem człowieka. Odkupienie kojarzone jest w teologii przede wszystkim z wyzwoleniem człowieka ze stanu grzechu i przeznaczeniem go do życia dziecka Bożego. Termin „zbawienie”, znaczeniowo szerszy od „odkupienia”, oznacza także to wszystko, co człowiek może osiągnąć, będąc wyzwolonym z niewoli grzechu. Zbawienie nie ogranicza się zatem tylko do aspektu negatywnego, związanego z grzechem, ale wyraża także wszystkie możliwości człowieka odkupionego przez Chrystusa. Bóg, oferując człowiekowi zbawienie i wyzwalając go z grzechu, pozwala na partycypację w swoim boskim życiu. Udział ten jest równoznaczny z uświęceniem człowieka, które dokonuje się w życiu wierzącego głównie przez wiarę i sakramenty. Przypomina o tym Sobór Watykański II: „Wierzącym powinien Kościół stale głosić wiarę i pokutę; ma nadto przygotować ich do sakramentów, uczyć wypełniania wszystkiego, co nakazał Chrystus” (KL 9). Według Soboru wiara i sakramenty są zatem elementami jednego procesu zbawienia, w którym występują we wzajemnej i koniecznej relacji. Podstawowymi celami sakramentów, wynikającymi z soborowego określenia liturgii, jest uświęcenie człowieka i kult Boga (por. KL 7). Wierzący osiąga je, sprawując sakramenty i uczestnicząc w nich z wiarą, która jest koniecznym warunkiem ich owocności. Konstytucja o Liturgii dostrzega wzajemny związek wiary i sakramentów w wierze uprzedzającej sprawowanie i udział w sakramencie, ale również w wierze, która jest skutkiem przyjętego sakramentu: „Sakramenty nie tylko zakładają wiarę, lecz za pomocą słów i rzeczy ją podtrzymują, umacniają i wyrażają. Dlatego nazywają się sakramentami wiary.

Ks. dr ZBIGNIEW MICHAŁ GŁOWACKI – asystent w Katedrze Duchowości Liturgicznej w Instytucie Liturgiczno-Homiletycznym na Wydziale Teologii KUL; adres do korespondencji – e-mail: m.glowacki@kuria.lublin.pl

One udzielają łaski, a ich sprawowanie najlepiej usposabia wiernych do owocnego przyjmowania tej łaski, do właściwego oddawania czci Bogu i do pełnienia dzieł miłości” (KL 59). Wiara jest więc ściśle związana z sakramentami, czego wymownym świadectwem jest nauczanie *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, który za Konstytucją o liturgii nazywa je „sakramentami wiary” (KKK 1122-1126).

Rozpatrując w tym kontekście relację wiara-sakrament, obecnie daje się zauważyć dwie błędne tendencje w jej określaniu. W pierwszej z nich sakramenty są dla człowieka niewiele znaczącymi znakami, pustymi rytami, praktycznie nic niewnoszącymi w jego życie. Bardzo często zdarza się w takim wypadku powoływanie się na wiarę, która ma być jedynym i wystarczającym gwarantem zbawienia. Dostrzegalna jest w takim podejściu współczesna recepcja zasady *sola fides*, znanej już od czasów Reformacji. Podobnie jak w tamtym czasie, tak i dzisiaj pierwszym skutkiem takiego pojmowania wiary i sakramentów jest fideizm, w którym sakramenty stają się ostatecznie zbędne dla życia chrześcijańskiego. Drugą, przeciwstawną postawą wobec sakramentów jest traktowanie ich na sposób rzeczowy, niemal magiczny, połączony z równoczesnym zapoznaniem wiary. W takiej sytuacji już samo przystąpienie do sakramentu ma przynieść w życiu człowieka określone skutki. Taki udział w sakramentach, często połączony z brakiem ich głębszego zrozumienia, jest w konsekwencji zwykłym sakramentalizmem, który nie ma większego przełożenia na życie chrześcijańskie. Te dwie postawy, charakteryzujące podejście człowieka do życia sakramentalnego, wynikają z fundamentalnego problemu, jakim jest właściwa relacja wiary i sakramentów w życiu chrześcijańskim. Trzeba więc dopowiedzieć na pytanie: jaki stosunek powinien łączyć wiarę i sakramenty?

PERSONALNY CHARAKTER WIARY

W potocznym rozumieniu wiara jest przede wszystkim uznaniem istnienia Boga i przyjęciem prawdy, która od Niego pochodzi. Jest to jednak ograniczenie jej do wymiaru intelektualnego, w którym akt wiary jest utożsamiany jedynie z aktem rozumu uznającego Boga¹. Przyczynę takiego stanu rzeczy widzieć należy w teologii wieków średnich, w której wiara zaczęła być poj-

---

¹ „Apologetyka intelektualistyczna (racjonalistyczna) ukazywała wiarę jako akt rozumu i określała ją jako pojęciowe poznanie i przyjęcie prawd objawionych przez Boga” (J. M a s t e j. *Wiara*. W: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*. Red. M. Rusecki. Kraków: Wyd. „M” 2002 s. 1323).

mowana jedynie na sposób przedmiotowy. Rozróżnienie wiary subiektywnej (akt człowieka, zaufanie do Boga) i obiektywnej (treść wiary) było początkiem coraz większego akcentowania w niej wymiaru intelektualnego². Trzeba wszelako stwierdzić, że i w tym okresie nie brakuje ujmowania wiary w sposób integralny, czego przykładem może być teologia Piotra Lombarda. Celem wiary było dlań zwrócenie uwagi na Boga, czego skutkiem była miłość nakazująca człowiekowi przylgnąć do Niego i włączyć się w Jego Kościół³. Zbytnie zwrócenie uwagi w akcie wiary na samą jej treść doprowadziło jednak z czasem do utożsamienia jej głównie z intelektualnym przyjęciem prawd wiary. Głównym motywem aktu wiary był tutaj autorytet Boga. Najlepszym przykładem takiej tendencji w przedstawieniu wiary była Konstytucja *Dei Filius* Soboru Watykańskiego I. Rozumowe określenie wiary nie pozostawało także bez wpływu na pastoralną działalność Kościoła, w której królowało alegoryczne traktowanie kaznodziejstwa czy, w okresie późniejszym, samo wykładanie „prawd wiary” bez ich odniesienia do konkretnych wydarzeń zbawczych, z jednoczesnym zapoznaniem podmiotowego charakteru wiary.

Właściwe rozumienie wiary zostało w pełni przywrócone w teologii przez Sobór Watykański II. Wiara zasada się tutaj na personalnym charakterze Boga i człowieka, umożliwiającym ich wzajemne spotkanie. Inicjatywa tego spotkania należy do Boga, który wychodzi do człowieka w poszczególnych wydarzeniach zbawczych, wśród których centralne miejsce zajmuje Wciele nie Chrystusa⁴. Podstawą wiary jest zatem Objawienie, czyli interwencja Boga w życie człowieka, odsłaniająca Go i równocześnie skutkująca zbawieniem człowieka. Nie można mówić w tym przypadku o zwykłym spotkaniu osób, na wzór relacji międzyludzkich. Do Jego istoty należy bowiem podjęcie decyzji wiary przez człowieka. Spotykając się z Objawieniem Boga w Chrystusie, człowiek musi zająć wobec Niego konkretne stanowisko⁵.

---

² „[...] od dawna w teologii znane było rozróżnienie wiary przedmiotowej (*fides qua*) i podmiotowej (*fides quae*). Już św. Jan z Damaszku rozumiał wiarę jako poznanie i zaufanie. [...] innym znanym rozróżnieniem jest *fides informis et fides informata*: wiara jako samo tylko poznanie i wiara jako przeżycie dopełnione miłością” (A.L. Szafrański. *Wiara a sakramenty*. „Ateneum Kapłańskie” 1965 t. 68 s. 16).

³ „Wierząc iść do Boga, przez miłość, do Niego przylgnąć i włączyć się w Jego członki” (Piotr Lombardi. *Lib. Sent.* III a 23). Por. J.I. Saranyana, J.L. Ilianes. *Historia teologii*. Kraków 1997 s. 76.

⁴ Por. A.L. Szafrański. *Teologia liturgii eucharystycznej*. Lublin 1974 (1978², 1981³) s. 166.

⁵ „Takim spotkaniem z Bogiem jest przyjęcie Chrystusa, Słowa Bożego, objawiającego nam swego Ojca. Bóg objawia się w wydarzeniu. [...] Bóg jako byt osobowy może być spotkany

W takim ujęciu widać wyraźnie, że akt wiary oprócz rozumu wymaga także aktu woli człowieka, wyrażonego w decyzji wiary. Personalizm wiary przejawia się tu także w subiektywnym zaufaniu do Boga. Jest ona zatem aktem integralnym, angażującym całego człowieka i wszystkie jego władze, nie zaś ograniczonym wyłącznie do intelektualnego aktu samego rozumu. Do istoty wiary należy więc także ufne powierzenie się Bogu, jako odpowiedzi na Boże Objawienie⁶. W taki sposób ujmuje wiarę Konstytucja *Dei Verbum*, mówiąc o „posłuszeństwie wiary”, które jest wynikiem wspomnianego wyżej integralnego powierzenia swego życia Bogu i ofiarowaniem Mu „pełnego posłuszeństwa umysłu i woli” (por. KO 5)⁷.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na fakt, że źródłem wiary jest sam Bóg. Dla człowieka jest ona bowiem niedostępna, jeśli nie zostanie mu najpierw udzielona przez Niego jako dar. Wiara jest w pierwszym rzędzie darem, w postaci łaski uprzedzającej (por. KO 6). Dar ten należy upatrywać w samej Osobie Chrystusa, w Jego obecności, która z kolei staje się udziałem człowieka przez Ducha Świętego⁸. Obecność tę widzieć trzeba jako uobecnienie Chrystusa w człowieku, w jego umyśle, sercu, w całej osobowości⁹. Stąd w życiu ludzkim, poza relacją wynikającą z aktu stworzenia, pojawia się także nowa relacja między człowiekiem a Bogiem, relacja oparta na wierze, która odtąd określa wszystkie wymiary życia wierzącego¹⁰. Prowadzi ona w konsekwencji do postawienia w centrum życia Chrystusa, do swoistej teocentryzacji i chrystocentryzacji egzystencji ludzkiej.

We współczesnej teologii traktowanie wiary jako łaski podkreśla zatem jej personalny charakter. Wiara przybiera w takim ujęciu formę dialogu mię-

---

przez człowieka wtedy, kiedy działa w nim, kiedy zwraca uwagę, kiedy woła go po imieniu. Wtedy dopiero spotkanie staje się wydarzeniem” (tamże s. 166).

⁶ „To przyjęcie [Chrystusa] połączone z aktem zaufania, oddania, posłuszeństwa, jest wiarą” (tamże s. 166). Por. M. Rusecki. *Wiara jako odpowiedź człowieka na Boże Objawienie*. W: *Katechizm Kościoła Katolickiego. Wprowadzenie*. Red. M. Rusecki, E. Pudełko. Lublin 1995 s. 43-54.

⁷ „[Posłuszeństwo wiary], przez które człowiek z wolnej woli powierza się Bogu, okazując Mu pełną uległość rozumu i woli przez przyjęcie objawienia, czyli zakomunikowanych faktów, pojęć, sądów, czyli nowych prawd, których człowiek nie jest w stanie poznać własnym wysiłkiem, a które dotyczą samego Boga oraz człowieka” (S z a f r a ń s k i. *Teologia liturgii eucharystycznej* s. 167). O personalistycznej koncepcji wiary zob. J. M a s t e j. *Od Objawienia do wiary. Personalistyczna koncepcja aktu wiary chrześcijańskiej*. Lublin 2001.

⁸ S z a f r a ń s k i. *Teologia liturgii eucharystycznej* s. 167.

⁹ Por. G. S ö h n g e n. *Mysterium des lebendigen Christus und lebendigen Glaube*. W: *Die Einheit in der Theologie*. München 1952 s. 342-369.

¹⁰ S z a f r a ń s k i. *Teologia liturgii eucharystycznej* s. 168.

dzy Bogiem a człowiekiem. Bóg daje człowiekowi łaskę poznania i miłowania Siebie, a ze strony człowieka wiara jest odpowiedzią w zbawczym dialogu, angażującą wszystkie jego władze. Pokazuje to, że akt wiary jest aktem na wskroś personalnym, ogarniającym i angażującym całą osobę ludzką. Te dwa aspekty aktu wiary nie pozwalają więc na ograniczenie go do aktu rozumu uznającego Boga, lecz każą patrzeć nań w sposób integralny. Integralność ta opiera się na docenieniu w wierze uprzedniego działania Boga i działania ludzkiego, w którym podmiotem jest cały człowiek.

SAKRAMENTY SPOTKANIEM Z CHRYSYUSEM W TAJEMNICACH JEGO ŻYCIA

Do prawidłowego określenia relacji wiara–sakrament konieczne jest również zdefiniowanie rzeczywistości sakramentu. Najbardziej znaną definicję sakramentu sformułowano w średniowieczu. Wedle tej definicji sakrament to „widzialny znak niewidzialnej łaski bożej (*invisibilis gratiae visibilis signum*)”, co prowadzi do wyróżnienia w sakramencie znaku (*sacramentum*), łaski (*res*) oraz owocu jego przyjęcia¹¹. Chociaż ten sposób tłumaczenia sakramentu bardzo dobrze oddaje zarówno jego istotę, jak i działanie, może jednak powodować traktowanie go w sposób rzeczowy. Może się to wyrażać w oderwaniu sakramentu od zbawczego wydarzenia, które jest jego podstawą, a także od Chrystusa, który jest w nim głównym sprawcą i pierwszym działającym. Sakrament kojarzony z łaską, działającą pod osłoną konkretnego znaku widzialnego i przynoszący określone owoce w życiu wierzącego, w oderwaniu od Chrystusa i Jego życia, postrzegany jest w ten sposób jako magia. Dlatego też w dzisiejszej sakramentologii średniowieczne określenie sakramentu zostaje wzbogacone przez ujęcie go w sposób dynamiczny i personalny¹².

Podstawowym problemem sakramentologii jest geneza sakramentów. Ma ona charakter ściśle chrystologiczny. To Chrystus jest źródłem każdego sa-

---

¹¹ W teologii sakramentów pierwszym, który odniósł pojęcie *sacramentum* do widzialnego znaku, był św. Augustyn. Teologia średniowieczna, wzorowana na jego definicji sakramentu, poprzedzała jednak na zacytowanym określeniu widzialnego znaku niewidzialnej łaski. Por. B. T e s t a. *Sakramenty Kościoła*. Poznań 1998. s. 28-31.

¹² „Teologia, mając na uwadze mentalność współczesnego człowieka [...] wypracowuje, poszerza i ubogaca dotychczasowe rozumienie sakramentu w oparciu o całościowe rozumienie teologii, z uwzględnieniem mentalności współczesnego człowieka. [...] Akcentuje się ujęcie dynamiczne i personalne” (B. N a d o l s k i. *Wprowadzenie do liturgii*. Kraków 2004 s. 104).

kramentu, a co za tym idzie – także mocy zawartej w każdym z nich. Wiadzialno-niewidzialna i bosko-ludzka natura sakramentu jest identyczna z naturą Chrystusa. Wcielenie ukrywając Boga w ludzkiej osobie Jezusa jest wzorem dla sakramentu kryjącego boskie działanie Chrystusa¹³. Powyższy związek natury sakramentów z Chrystusem rozciągnąć można także na całe życie Kościoła, będącego widzialnym Ciałem Chrystusa. Podstawowym sakramentem jest zatem w ekonomii zbawczej sam Chrystus, inne rzeczywistości mające naturę sakramentu są nimi jedynie w odniesieniu do Niego¹⁴.

Z obecnością Chrystusa w sakramentach łączy się obecność Jego dzieła zbawczego, dokonanego w Jego życiu ziemskim. Wszystkie wydarzenia stanowiące *Mysterium Christi*, mimo że dokonane w sposób jednorazowy jako czyny osoby Boskiej posiadają wartość wiecznotrwałą. Misja Chrystusa nie kończy się Wniebowstąpieniem, lecz trwa nadal. Zmienia się jedynie jej forma, którą obecnie jest działanie Chrystusa w Kościele, m.in. przez znaki sakramentalne¹⁵. Misterium Chrystusa jest więc nadal aktualne i kontynuowane przez Niego w życiu sakramentalnym Kościoła. W tym kontekście sakramenty nie powinny być pojmowane jedynie jako znaki-narzędzia wybrane przez Chrystusa i obdarzonych Jego mocą. Każdy z nich jest bowiem uaktualnionym dziś misterium Chrystusa. Natura sakramentów wiąże się więc z wiecznotrwałymi czynami Zbawiciela¹⁶. Słusznie zatem za Leonem Wiel-

---

¹³ „Ukrycie” rzeczywistości Bożej w ludzkiej naturze Chrystusa można traktować w analogii do sakramentu jako biblijnego *mysterium*, które chociaż jest pojęciem szerszym, dobrze oddaje element tajemniczości, „ukrycia” w sakramencie. Por. M. Błaż a, D. Kowalczyk. *Dogmatyka*. T. 5. Warszawa 2007 s. 221-223.

¹⁴ „Sakramenty włączone w Kościół należą do jego istoty, a on wskazuje na Chrystusa, a ten prowadzi ku Bogu; nowoczesna tedy sakramentologia unika niebezpieczeństwa wyodrębniania się z eklezjologii, jest bowiem fragmentem, i to istotnym, życia Kościoła, który przejął jakby sakramentalność Chrystusa i Jego zbawczych misterii” (W. Grana t. *Ku człowiekowi i Bogu w Chrystusie*. T. 1. Lublin 1972 s. 158). Por. B. Na d o l s k i. *Urzeczywistnienie się Kościoła w liturgii*. Poznań 1981 s. 68.

¹⁵ „Chrystus nie zaistniał w historii tylko na moment, On na stałe w niej pozostał jako decydująca norma historyczna. Żyje On nadal przede wszystkim w swoim Kościele jako wspólnocie wierzących w Niego, w Jego zbawcze dzieła” (K. G ó ź d ź. *Chrystus sens historii*. „Roczniki Teologiczne” 53:2006 z. 2 s. 65-66). „Liturgia, będąc anamnezą misterium paschalnego, nie czyni z niego pamiątki dla wspomnienia. Istotą anamnezy jest uaktualnienie tychże wydarzeń zbawczych. Dzieje się to dzięki temu, że wieczność Boga nie jest ani «przed» ani «po» w rozumieniu czasowym” (J. N o w a k. *Ponadczasowy charakter liturgii*. W: *Ante Deum stantes*. Red. S. K o - p e r e k. Kraków 2002 s. 458).

¹⁶ „Istotnym elementem teorii o działaniu Chrystusa w sakramentach jest to, że ludzka natura Chrystusa, przez którą i w której Bóg nas odkupił jest osobowo złączona z Synem Bożym i dzięki temu mamy w dziele odkupieńczym Chrystusa pierwiastki ponadczasowe, trwałe. Uwielbiony

kim można powtórzyć: „To, co było szczególnego w Chrystusie, przeszło do sakramentów Kościoła”¹⁷.

Aktualność ta pozwala wierzącemu na uczestnictwo w Misterium Chrystusa na sposób sakramentalny. Sakramenty są więc miejscem spotkania człowieka z Chrystusem w tajemnicach Jego życia, w których wierzący doświadczą zbawienia. Nasuwa się w tym miejscu pytanie o sposób udziału w nich człowieka, skoro dokonane zostały raz jeden podczas ziemskiego życia Zbawiciela. Teorią najlepiej obrazującą związek wydarzeń zbawczych z sakramentami jest teoria misteryjna Odo Casela. Istotą jego teorii jest stwierdzenie, że „życie Boże staje się udziałem przeżywających dawno zaistniałe fakty zbawcze”¹⁸. Czyn Chrystusa w sakramencie nie jest tylko wspomnieniem wydarzenia historycznego. Jest on bowiem obecny w aktualnym czasie, dając możliwość wejścia weń człowiekowi. Wydarzenie-pamiętka Misterium Chrystusa ma w sakramentach swoją zbawczą skuteczność, co daje jej atrybut aktualności¹⁹. Takie wspomnianie w sakramentach wydarzeń życia Chrystusa przynosi skutki w życiu człowieka. Łączy się to z uobecnieniem Chrystusa, ale także tego wszystkiego, czego doświadczył On w swoim ziemskim życiu. Zasadą, która pozwala na wejście człowieka w Misterium życia Chrystusa, jest więc uobecnienie wszystkich Jego przeżyć w liturgii. Sakrament daje człowiekowi szansę wejścia w tajemnice życia Chrystusa i przeżywania ich w sposób Jemu właściwy. Widać zatem, że dzisiejsza sakramentologia patrzy na swój przedmiot w sposób na wskroś historiozbawczy i personalistyczny. Sakrament jest w niej przede wszystkim spotkaniem z Chrystusem, wejściem w Jego życie, które skutkuje zbawieniem – przemianą życia wierzącego na wzór Syna Bożego.

WIARA DLA SAKRAMENTU I WIARA Z SAKRAMENTU

Dzisiejsze rozumienie wiary i sakramentów pozwala zauważyć, że te dwie rzeczywistości łączy przede wszystkim charakter personalny i historio-

---

w swym człowieczeństwie Chrystus działa w sakramentach jako Bóg-człowiek” (Grana t. *Ku człowiekowi i Bogu w Chrystusie* t. 1 s. 170).

¹⁷ Leon Wielki. *Sermo* 74, 2. PL 54, 398.

¹⁸ Por. M. Migut. *Teologia wierna misterium według Odo Casela OSB*. „Roczniki Teologiczne” 70:2005 z. 8 s. 261-275.

¹⁹ „W czasie uroczystości liturgicznej nie tylko przypominamy sobie przeszłość; święto nie jest jedynie pamiętką, wspomnieniem, lecz posiada pewną sobie właściwą skuteczność” (Szafranski. *Teologia liturgii eucharystycznej* s. 101).

zbawczy. Każda z nich jest spotkaniem człowieka z Chrystusem i każda ma za swą podstawę *Mysterium Christi*. Wiara i sakramenty są ze sobą ściśle związane. Łączność ta jest, zarówno dla wiary, jak i przyjmowania, a także sprawowania sakramentów, koniecznością. Związek ten pokazuje, że nie ma pełnej wiary bez życia sakramentalnego, jak nie ma także pełnego udziału w sakramencie, jeśli przyjmujący podchodzi do nich bez wiary. Przykładem doskonałej jedności wiary i sakramentu są pierwsze wieki Kościoła. Wielką wagę przywiązywano w tym czasie do głoszenia słowa Bożego, które było nie tyle spekulacją teologiczną, lecz kerygmatem, realnym spotkaniem z Chrystusem w Jego słowie²⁰. Prowadziło ono do wiary, a ta w konsekwencji do przyjmowania sakramentów. Wtajemniczenie chrześcijańskie było w tym czasie związane z liturgiczno-sakramentalnym potwierdzeniem wcześniejszej decyzji wiary²¹. Przykładem jedności wiary i sakramentu jest w tym względzie teologia św. Augustyna, dla którego sakrament jest logiczną konsekwencją wiary²². Podobnie w sakramentologii św. Tomasza, mimo mocnego akcentu na „narzędny” charakter sakramentów są one związane z wiarą traktowaną na zasadzie zaufania do Boga.

Posoborowa nauka o wierze i sakramentach wraca do zapoznanej na skutek Reformacji łączności między nimi. Podstawą jest w niej akt wiary jako uprzedni do sakramentów i stanowiący fundamentalne nawiązanie relacji Bóg–człowiek. Traktowany na sposób personalny ma on bardzo konkretne przełożenie na życie wierzącego, nadając wierze charakter egzystencjalny. Konieczność wiary przedsakramentalnej uwidacznia się w tym, że jest ona warunkiem koniecznym do odkrycia w sakramentach zarówno samej obecności Chrystusa, jak i Jego działania²³. Moc Chrystusa w znaku sakramental-

---

²⁰ S z a f r a ń s k i. *Wiara a sakramenty* s. 12.

²¹ „Ów stosunek pomiędzy wiarą a sakramentami wyraża się u dawnych Ojców Kościoła na różnorodne sposoby. Najpierw poprzez rolę słowa Bożego w celebracji; słowo, które «towarzyszy» gestowi nie jest tylko prostym komentarzem, Orygenes ma je za pierwszorzędne w stosunku do gestu, Augustyn uważa, że gest jest w gruncie rzeczy unaocznieniem słowa Bożego. Następnie sakramenty ze strony wierzących, którzy je przyjmują, zakładają przyłgnięcie [element wiary], co wyraża «Amen» ochrzczonych i przyjmujących Eucharystię» (B. S e s b o ũ é. *Historia dogmatów. Znaki zbawienia*. T. III. Kraków 2001 s. 26).

²² „Teorię pasterzowania opierał Augustyn na tezie, że Bóg jest miłością (por. 1 J 4, 16) objawioną w Chrystusie i w Duchu Świętym, udzielającą się człowiekowi w Kościele na mocy wiary przez słowo Boże, sakramenty i modlitwę oraz jej implikacjach” (A.L. S z a f r a ń s k i. *Augustyn*. IX. *Myśl i działalność duszpasterska*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. I. Lublin 1972 kol. 1110).

²³ „Stąd iście rewelacyjne jest stwierdzenie przez Ojców II Soboru Watykańskiego prymatu wiary przed sakramentami. [...] Sakramenty „wiarę nie tylko zakładają, lecz za pomocą słów i rzeczy dają jej wzrost, umacniają i wyrażają” (S z a f r a ń s k i. *Wiara a sakramenty* s. 21).

nym doświadczana jest przez przyjmujących i sprawujących sakramenty jedynie w optyce wiary. Ponadto od wiary uzależniona jest egzystencjalna owocność sakramentu. Skupienie się w nim jedynie na zasadzie *ex opere operato* z pominięciem dopełniającej go, związanej z wiarą przyjmującego, formuły *ex opere operantis* w prosty sposób prowadzi do walidyizmu i rubrycyzmu²⁴. Takie traktowanie sakramentów stawia na pierwszym miejscu jedynie ich ważność i poprawność celebracji, traktując ich podstawowy cel, czyli uświęcenie życia wierzącego, jako automatyczny skutek wykonanych czynności liturgicznych. Z drugiej strony każdy sakrament, będąc spotkaniem z Chrystusem i udziałem w Jego dziele zbawczym, nie pozostaje bez wpływu na wiarę. W tym szczególnym spotkaniu jest ona ożywiana i umacniana. Sakrament traktować też należy jako potwierdzenie wiary człowieka, który stając w nim przed Chrystusem, potwierdza jego pierwotną decyzję wiary w znaku sakramentalnym. Sakramenty występują zatem w roli służebnej w stosunku do wiary. Trzecim argumentem na konieczność łączności wiary i sakramentów jest nakaz wyrażenia wiary na zewnątrz. Sakrament daje możliwość ukazania jej w konkretnych znakach, które stają się w ten sposób także świadectwem wyznawanej wiary.

Wobec ukazanej konieczności traktowania wiary i sakramentów jako rzeczywistości dopełniających się zadać należy pytanie, w jaki sposób łączność ta ma znaleźć swe odbicie w praktyce sakramentalnej. Wiara rodzi się w człowieku na skutek usłyszanego słowa Bożego, które odkrywane jest przez siebie jako pierwsza forma obecności Chrystusa w Jego życiu. W odniesieniu do sakramentów nie tylko wyjaśnia ono ich treść, ale pozwala wejść w obecną w sakramencie Misterium Chrystusa. Słowo Boże w sakramencie odnosi znak sakramentalny do konkretnego wydarzenia zbawczego, które jest w nim zawarte. W ten sposób wierzący staje w sakramencie nie tylko wobec widzialnych znaków niosących łaskę, ale przede wszystkim przed Chrystusem, wchodząc na sposób uczestnictwa w wydarzenie zbawcze. Ponadto słowo Boże pozwala człowiekowi spojrzeć na sakrament historycznie, co daje mu możliwość uobecniania się wydarzeniu z życia Chrystusa w jego życiu. Stąd zatem wywodzi się posoborowe zalecenie łączenia sakramentów z liturgią słowa Bożego, a nie sprawowania ich w oderwaniu

---

²⁴ O sakramentalnej zasadzie *ex opere operato* zob. A. Słomkowski. *Świętość szafarza świętych sakramentów*. „Homo Dei” 33:1964 s. 26-31; F. Dziasek. «Samoczynność» sakramentów świętych. „Ateneum Kapłańskie” 1965 t. 68 s. 22-35; I. Bieda. *Skuteczność «ex opere operato» mszy świętej i sakramentów i jej stosunek do «opus operantis»*. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 20:1967 s. 135-145; I. Różycki. *Podstawy sakramentologii*. Kraków 1970 s. 124-140.

od niego. O ile nie ma z tym problemu odnośnie do sakramentu Eucharystii, gdzie liturgia słowa ma swe stałe miejsce, to inne sakramenty często są sprawowane bez odniesienia do słowa Bożego – jak chociażby sakrament pokuty i pojednania. Drugim elementem wiążącym wiarę i sakramenty jest mistagogia. Przez nią wierzący zostaje w pełni wprowadzony w życie sakramentalne. Dokonuje się to nie tylko na sposób intelektualny, przez poznanie treści, znaczenia i skutków sakramentu, ale na sposób egzystencjalny. Mistagogia jako inicjacja sakramentalna ukazuje człowiekowi w znakach sakramentalnych rzeczywistość obecność i działanie Chrystusa, oraz pozwala widzieć swoje życie w perspektywie sakramentalnej. Nie chodzi tu bynajmniej o wyjaśnienie poszczególnych sakramentów, ale o wprowadzenie wierzącego w ich przeżywanie jako udział w tajemnicach życia Chrystusa²⁵. Mistagogia w Kościele jest gwarancją i urzeczywistnieniem realnego udziału człowieka w *Mysterium Christi*. Znana z pierwszych wieków Kościoła jako praktyka obecna w katechezach pochrzcielnych winna na powrót zająć własne miejsce w przygotowaniu do przyjęcia sakramentów, w ich sprawowaniu, a przede wszystkim w katechezie. Oprócz wielu pozytywnych przykładów mistagogii daje się niestety zauważyć powrót do wyjaśniania sakramentów w oderwaniu od wydarzeń zbawczych. Skutkiem takiej praktyki jest dla wielu wierzących postrzeganie sakramentów jako niezrozumiałych czynności, w których trudno dostrzec obecność i działanie Boga. Daje się to zauważyć także w głoszeniu słowa Bożego w liturgii. Przykładem jest tutaj powrót do tzw. kazań katechizmowych, uważanych przez niektórych za najskuteczniejszą metodę przybliżenia wiernym znaczenia sakramentów. Niestety ta forma wprowadzenia w życie sakramentalne oprócz przedstawienia szkolnej wiedzy o sakramentach odrywa je od podstaw biblijnych, od samego wydarzenia zbawczego przeżywanego w liturgii i nie ma wiele wspólnego z mistagogią.

Relację wiary i sakramentów można nazwać uzupełniającą. Wiara służy sakramentom, które ją ożywiają i umacniają. Mimo posoborowego zwrócenia uwagi na koniczność traktowania wiary i sakramentów łącznie praktyka liturgiczna pokazuje, jak wiele jeszcze wysiłku trzeba włożyć, by sakramenty w pełni były dla wierzących sakramentami wiary. Zadanie to jest nie tyle nowością wypływającą z nauki ostatniego Soboru, ale powrotem do tradycji Kościoła pierwszych wieków, gdzie wzajemny związek wiary i sakra-

---

²⁵ „Przenosi wyznawców Chrystusa w nową sferę bytowania i życia, stanowi ich żywymi członkami Chrystusa [...]” ([...]” (A.L. S z a f r a ń s k i. *Istota kapłaństwa wiernych według św. Tomasza z Akwinu*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 4:1957 z. 2 s. 21).

mentów był naturalną i logiczną konsekwencją pierwszej decyzji wejścia na drogę wiary w Chrystusa.

BIBLIOGRAFIA

- Blaza M., Kowalczyk D.: *Dogmatyka*. T. 5. Warszawa 2007.
- Collins G.: Jezus nasz Odkupiciel. Chrześcijańskie ujęcie zbawienia. Kraków 2009.
- Góźdz K.: Chrystus sens historii. „Roczniki Teologiczne” 53:2006 z. 2 s. 59-73.
- Mastej J.: *Od Objawienia do wiary. Personalistyczna koncepcja aktu wiary chrześcijańskiej*. Lublin 2001.
- Wiara. W: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*. Red. M. Rusecki. Kraków 2002 s. 1323.
- Migut B.: Teologia wiarna misterium według Odon Casela OSB. „Roczniki Teologiczne” 70:2005 z. 8 s. 261-275.
- Nowak J.: *Ponadczasowy charakter liturgii*. W: *Ante Deum stantes*. Red. S. Koperek. Kraków 2002 s. 455-464.
- Rusecki M.: *Wiara jako odpowiedź człowieka na Boże Objawienie*. W: *Katechizm Kościoła Katolickiego. Wprowadzenie*. Red. M. Rusecki, E. Pudełko. Lublin 1995 s. 43-54.
- Szafrański A.L.: *Wiara a sakramenty*. „Ateneum Kapłańskie” 1965 t. 68 s. 10-22.
- *Teologia liturgii eucharystycznej*. Lublin 1974; 1978²; 1981³.

WHY DO SACRAMENTS NEED FAITH?

Summary

Salvation given man by God is at the same time liberating him from sin and giving him a possibility to live a divine life. Man gains participation in it in faith and in sacraments. These two realities are connected with each other, which was noticed by the teaching of the Vatican Council II that treated them as two elements of the same salvation process. Defining the relations between them is a significant theological problem, as limiting participation in salvation to the sacrament only results in sacramentalism; and remaining with faith only — in fideism. The connection between faith and sacraments may be seen in their personalistic and historical-salutary character. Both faith and the sacrament involve the entire man, and have *Mysterium Christi* as their foundation. Their mutual relation is a complementary one. The sacrament needs faith to be fruitful for Christian life, and on the other hand, faith is expressed and consolidated in the sacramental way. The time in the history of the Church, when this relation was emphasized, was in the first centuries of Christianity. In a natural way faith demanded to be expressed in the sacrament, and the sacrament needed prior faith. Return to this proper relation between the sacrament and faith should happen in two ways. The first one is referring faith and the sacrament to God's Word, which will give it a historical-salutary perspective. The second one is mystagogy that will allow treating the participation of the faithful one in the sacrament as his participation in the Mystery of Christ. Closer ties between the liturgy of sacraments and God's Word, in connection with sacramental mystagogy may be a way to return to the primeval unity of faith and the sacrament.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: sakramenty, wiara, personalizm wiary, historia zbawienia, słowo Boże, mistagogia.

Key words: sacraments, faith, personalism of faith, history of salvation, Word of God, mystagogy.